

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

М. П. Денисенко, М. Р. Поліщук

Київський національний університет технологій та дизайну

М. В. Білько

Національний університет харчових технологій

У статті досліджено основні тенденції співробітництва України з міжнародними фінансово-кредитними організаціями (МФО), проаналізовано їх ефективність та досвід залучення іноземних кредитів для світової економічної практики. Обґрунтовано перспективи розвитку відносин України з МФО і стан сучасних взаємовідносин України з ними, а також шляхи інтеграції України в міжнародні економічні й політичні відносини, що нерозривно пов'язані із забезпеченням структурного реформування національної економіки та створенням підґрунтя для її стійкого зростання.

Здійснено аналіз основних нормативно-правових документів, на яких базуються взаємовідносини між Україною та Міжнародним валютним фондом (МВФ). Розглянуто основні етапи співробітництва України з МВФ і головні проблеми співпраці з метою вдосконалення його механізмів для підвищення ефективності використання ресурсів Фонду та реалізації структурних реформ в Україні. Запропоновано заходи, які слід здійснити уряду України з метою ефективного використання допомоги, що надається Світовим банком.

Проаналізовано особливості стану вітчизняного сектору державних фінансів. Зазначено, що міжнародні валютно-кредитні та фінансові організації є важливою складовою сучасної інституційної структури світових валютно-фінансових відносин. Пріоритетні напрями та форми співробітництва України з МФО сформульовані у відповідних стратегіях допомоги Україні, які є своєрідними середньостроковими програмами, що визначають структуру, обсяг і принципи діяльності в Україні цих організацій. Стратегії підтримують програму розвитку, розроблену урядом України, яка пристосована до потреб та умов певної країни.

Питання співпраці з МФО особливо актуалізується сьогодні з огляду на обмеженість фінансових ресурсів та поступове входження держави в стадію пікових виплат за зовнішнім боргом.

Ключові слова: міжнародні фінансово-кредитні організації, економіка України, співробітництво, економічні відносини, іноземні кредити.

Постановка проблеми. До міжнародних фінансових організацій відносяться організації, засновниками яких є кілька країн, що надають фінансові ресурси країнам-членам МФО на умовах, визначених їхніми статутними документами. МФО мають функції створення певних обмежень — рамкових умов світової економічної процедури, що впливає на роль окремих груп країн у цьому процесі. Фінансова нестабільність у країні, постійне зростання зовнішнього боргу, неоднозначні оцінки в суспільстві та економічній літературі призводять до ускладнень співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями. Отже, досвід

України в МФО вимагає аналізу та об'єктивного узагальнення інформації, що й обумовлює актуальність цих досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми та перспективи інтеграції економіки України до світової фінансової системи досліджували такі вітчизняні науковці, як О. І. Ковтун, П. О. Куцик, Г. І. Башнянин, В. А. Шевчук [1; 2], науковий інтерес яких був сфокусований навколо питань зовнішньоекономічної діяльності України та її відносин з міжнародними фінансовими організаціями, які є вагомим пріоритетом політики держави.

У працях Т. М. Мельник відмічено тенденції розвитку зовнішньоекономічного сектору та виявлено основні проблеми, серед яких суттєве зниження прямих іноземних інвестицій [3]. Проблеми впливу кредитів міжнародних фінансових організацій на фінансову політику України розглянуті О. М. Лютиком та Д. С. Лисаком [4], фундаментальні праці В. П. Колосової спрямовані на вивчення впливу міжнародних фінансових організацій та економічний розвиток країни [5; 6]. Сучасний стан і перспективи розширення співробітництва з МФО вивчалися В. П. Колосовою та І. М. Івановою [7]. У праці Н. Є. Скоробогатової та Н. М. Балевої визначаються особливості механізму фінансового співробітництва між ЄС та Україною. Автори окреслюють проблеми, які заважають ефективному співробітництву України з МФО [8].

Отже, аналіз публікацій свідчить про низку вузьких досліджень у напрямку відносин між МФО й Україною та необхідність узагальнення інформації, тобто комплексного підходу до такої співпраці, її впливу на національну економіку в умовах сьогодення та значення для інтеграції України у світове господарство.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями, дослідженні сучасних відносин України з ними, а також аналізуванні перспектив розвитку відносин України з цими організаціями.

Викладення основних результатів дослідження. Україна співпрацює з Міжнародними організаціями, яких за сферою діяльності можна поділити на декілька груп.

До першої групи входять установи, діяльність яких має глибокий вплив на розвиток глобальної економіки в цілому і всіх її соціально-економічних підсистем, до яких відносяться міжнародні валютно-фінансові організації, зокрема Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк (СБ), Міжнародна організація праці (МОП), Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ).

До другої відносяться міждержавна галузева організація поза рамками ООН. Серед них найбільш значущою та пріоритетною для України є Світова організація торгівлі (СОТ) та Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР).

До третьої можна віднести близько 70 асоціацій європейських підприємств, переважно в промисловості й енергетиці, в галузі транспорту та зв'язку. Підтримка зв'язків з існуючими асоціаціями сприяє отриманню для України фінансових ресурсів, а також організаційної й технічної допомоги. Четверта група — це міжнародні кооперативні організації, на чолі яких Міжнародний кооперативний альянс (МКА).

Однією з найвпливовіших МФО в Україні є Світовий банк, до складу якого входять 186 країн-акціонерів. Україна з 1992 р. стала членом МВФ і водночас

увійшла до структури СБ [9]. За роки співпраці тільки СБ затвердив для України понад 50 позик на загальну суму 10,1 млрд дол. США.

Україна отримала кредити від МВФ, Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародної фінансової корпорації (МФК), ЄБРР на загальну суму понад 15,4 млрд дол. США, в тому числі: МВФ — в розмірі 4,41 млрд дол. США; МБРР — 5,3 млрд дол. США; ЄБРР — 3,2 млрд євро; МФК — 786 млн дол. США; ЧБТР — 180 мільйонів дол. США [10].

Єврокомісія ухвалила пакет фінансової допомоги для України, у рамках якого вона може отримати до 12 млрд євро до 2020 р.: це макрофінансова допомога, позики ЄБРР, на гранти з європейського бюджету тощо. Запозичення у Світового банку і ЄБРР залишається вигідним для України з точки зору терміну кредиту, вартості ресурсів, інституційного впливу і передачі знань.

МВФ — це міжурядова організація, діяльність якої включає регулювання валютних відносин між країнами-членами та покликана надавати їм ресурси в іноземній валюті для фінансування дефіцитів платіжних балансів тим країнам, які цього потребують. У разі надання кредитів МВФ ставить перед такими країнами певні політичні й економічні умови, які повинні втілюватися у проєктах-програмах перебудови економіки. Також МВФ має на меті забезпечити фінансування своїх загальних ресурсів у рамках механізмів пільгового фінансування, керованих окремо. Держави-члени, використовуючи загальні ресурси МВФ, запозичують валюту інших держав-членів в обмін на еквівалентну суму в їхній власній валюті. МВФ стягує такі кредити і вимагає від держав погашати свою заборгованість протягом зазначеного терміну, використовуючи валюту інших держав-членів або Спеціальні права запозичення (СПЗ). Пільгове фінансування надається у вигляді кредитів під низькі відсотки.

У рамках кредитних програм можна виділити кілька етапів співпраці України з МВФ.

На першому етапі (1994—1995 рр.) в рамках програми «Механізм фінансування системних перетворень», яка призначалася для країн колишнього СРСР, Україна протягом цього періоду отримала фінансову допомогу в формі Фонду системної трансформації (ФСТ) на суму 498,7 млн СПЗ або понад 700 млн дол. США (при запланованому 780 млн дол. США). США підтримували платіжний баланс України, але через невиконання Україною ряду умов програму було завершено завчасно.

Другим етапом співпраці (1995—1998 рр.) стала трирічна програма Stand-By, завдяки якій Україна отримала кредити на загальну суму 1318,2 млн дол. США, СПЗ від МВФ — 1935 млн дол. США. Основна мета цих кредитів полягала в підтримці національної валюти і фінансування дефіциту платіжного балансу України. Сума кредиту протягом цього періоду декілька разів переглядалася через невиконання умов Україною, у 1998 році Фонд призупинив програму, оскільки Україна не виконала умови з показником дефіциту бюджету й темпами зростання грошової бази.

Третій етап (1998—2002 рр.) був більш триваліший. Програма призначена для країн із серйозними порушеннями рівноваги платіжного балансу, пов'язаними зі структурними змінами виробництва й торгівлі. Фонд розширеного фінансування Electronic Frontier Foundation (EFF) надав Україні кредит у розмірі 1,6 млрд дол. США, замість 2,6 мільярда.

Протягом 2002—2008 рр. Україна не скористалася кредитом, хоча й була затверджена програма співробітництва «Попереджувальний Stand-By» на загальну суму 605 млн дол. США. Уряд України обрав серед інших прийнятних форм для продовження співробітництва України з Міжнародним валютним фондом резервну превентивну програму на безвідсотковій основі. Співпраця з МВФ у ці роки обмежилася технічною допомогою.

На п'ятому етапі (2008—2013 рр.) Україна отримала найбільше кредитів — 14 млрд дол. США, при запланованих 25,7 млрд. Це пов'язано з тим, що український уряд не вирішив питання, пов'язані з дефіцитом бюджету та девальвацією гривні. На цьому етапі почалася виплата за кредитами, але у зв'язку з несприятливою ситуацією на світових фінансових ринках і зростаючими ризиками для стабільного розвитку світової економіки України, виплата основної частки кредиту МВФ, а також відсотків по ньому, була розтягнута на роки (рис. 1).

млн дол. США

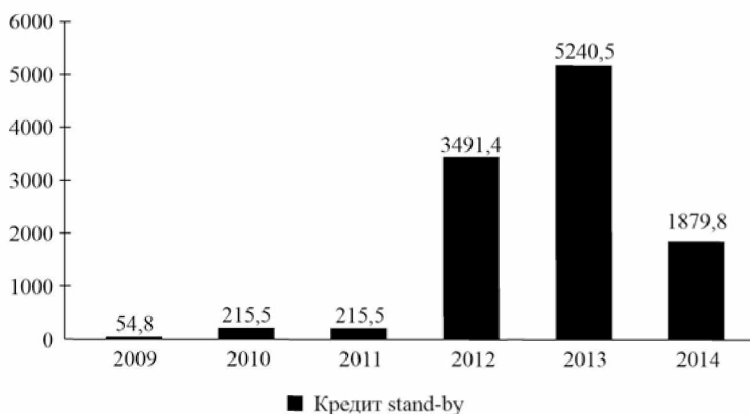

Рис. 1. Графік погашення Україною кредиту stand-by від МВФ, [9]

З 2014 р. МВФ відновив кредитування для України. МВФ ставив перед Україною такі ж самі умови — боротьба з корупцією, «оздоровлення» банківської системи, газова реформа, скорочення витрат бюджету. В цьому році Україна отримала два транші на загальну суму 4,6 млрд дол. США. З 11 березня в 2015 р. програма Фонду Stand-by була замінена на Механізм розширеного фінансування (Extended Fund Facility — EFF). Та вже у 2015 р. МВФ виділив 6,7 млрд дол. США, у 2016 р. та 2017 р. ще по 1 млрд дол. США [11].

Також Україна має співробітництво зі Світовим банком. СБ складається з груп, яка включає в себе схожі організації: Міжнародний банк реконструкції, Міжнародна фінансова корпорація, Міжнародна асоціація розвитку, Багатостороння агенція гарантування інвестицій, а також Міжнародний центр урегулювання інвестиційних конфліктів [9].

До основних завдань Групи СБ відноситься зниження рівня бідності та підвищення рівня життя країн-членів шляхом покращення економічного розвитку; запозичення коштів до країн, що розвиваються, від країн з розвинутою економікою.

Між СБ і МВФ є різниця, яка полягає в тому, що МВФ концентрує свою увагу на питанні короткострокової фінансової стабільності в країні, а СБ спрямований на середньострокові та довгострокові проекти структурних і галузевих перетворень в економіці країн.

Співробітництво між Україною і СБ проходить в рамках Стратегій допомоги Україні (СДУ) впродовж певного періоду. Основним її завданням була підтримка європейського курсу України. СДУ направлена на необхідність формування європейських прагнень за допомогою реформування інституцій і політики, посилення підзвітності посадових осіб державних органів влади та зміцнення підвалин громадянського суспільства.

На зміну СДУ в грудні 2007 р. СБ була затверджена нова Стратегія партнерства з Україною на період 2008—2011 рр., яка мала на меті сприяти сталому економічному зростанню та посиленню конкурентоспроможності України, реформуванню державних фінансів та державного управління, а також покращенню державних послуг у такій сфері, як охорони здоров'я та освіти [12].

Стратегія визначала основні цілі діяльності Групи СБ в Україні. Основними секторами її впровадження були муніципальна структура, енергетика, земельна реформа, соціальне страхування, охорона навколишнього середовища, якісна середня освіта, кредитування та інвестиції, надання аналітичних і консультаційних послуг та допомоги з технічних питань.

18 грудня 2018 р. Рада директорів МВФ ухвалила рішення про відкриття для України чергової 14-місячної програми підтримки економічної політики Stand-By Arrangement (SBA) обсяг якої склав 3,9 млрд дол. США.

До ключових елементів Стратегій допомоги можна віднести декілька проєктів, які потрібні для реформування національної економіки, серед яких проєкти щодо (виділені кошти, млн дол. США) [12]:

- підтримки реформування енергетичної сфери (200);
- удосконалення соціальної допомоги в Україні (140);
- модернізації фінансового національної економіки (50);
- дорожньої безпеки (400);
- підтримки гідроенергетики та загальних фінансів (60);
- поліпшення енергоефективності національної економіки (200);
- розвитку експорту та загальних фінансів (150).

З 2019 р. в Україні реалізуються 9 спільних зі СБ проєктів на загальну суму 2,6 млрд дол США. Вибірка коштів за проєктами у 2019 р. зросла майже на 18% проти минулого року.

Кошти СБ в Україні інвестують у транспорт, медицину, соціальну сферу й житлово-комунальне господарство. Зокрема, у перелік проєктів, які реалізуються в Україні на сьогодні, входять декілька галузей:

- поліпшення транспортного сполучення в регіонах та із сусідніми країнами, поліпшення доріг і безпеки в Україні для покращення стану та якості ділянок уздовж дороги М-03 та підвищення безпеки руху на дорогах;
- фінансування розвитку магістральних електромереж у містах і регіонах;
- підвищення якості медичних послуг. Також цей напрямок роботи передбачає підвищення ефективності урядування у системі охорони здоров'я в Україні;
- підвищення якості та ефективності послуг з водопостачання, водовідведення й утилізації твердих побутових відходів у відібраних містах України;

- підвищення енергоефективності та якості послуг відібраних підприємств теплокомуненерго на території нашої країни. Підтримка реформування енергетичної сфери є підвищення безпеки, надійності і якості енергопостачання і, отже, сприяння безперешкодному функціонуванню енергетичного ринку як усередині країни, так і за кордоном;

- удосконалення соціальної допомоги в Україні та надання допомоги комунальним підприємствам у просуванні до більш високій якості і надійності послуг і зниження витрат на обслуговування за допомогою ряду інституційних поліпшень і вибіркового інвестицій у відновлення і заміну зношеного водопостачання, стічних вод і системи твердих відходів;

- модернізація державних фінансів України з посиленням управління державними фінансами з точки зору операційної ефективності та прозорості;

- основна мета додаткового фінансування Проекту реконструкції гідроенергетики є покращення експлуатаційної стабільності та надійності електропостачання шляхом підвищення регулюючої потужності, ефективності та безпеки гідроелектростанцій, а, отже, сприяння безперебійній роботі та відкриттю ринку електроенергії в Україні;

- проект з енергоефективності направлений на підвищення енергоефективності з боку промислових і комерційних установ, муніципалітетів, підприємств державного сектору й енергосервісних компаній шляхом сприяння сталому фінансовому посередництву з метою фінансування інвестицій в енергоефективність;

- проект розвиток експорту (ПРЕ2) для України спрямований на забезпечення в середньо- і довгостроковій перспективі фінансування оборотного капіталу і інвестицій для приватних експортних підприємств. Він направлений на сприяння розвитку приватного експортного сектору гаранта, а також подальшого підвищення здатності банківського сектору надавати фінансові кошти сектору підприємств шляхом розвитку посередництва за рахунок розширення пропозиції кредитних продуктів для приватних фінансових організацій.

Підсумовуючи вищевикладене можна відмітити, що Україна знаходиться в такому фінансовому та економічному стані, що реальним інструментом виходу з економічної кризи, поряд з впровадженням проектів, може стати лише плідна співпраця з міжнародними фінансовими організаціями.

Разом з низкою позитивних наслідків від співпраці України з міжнародними фінансовими установами ця діяльність може бути й чинником нестабільності української економіки. Саме фінансова заборгованість робить економічну систему країни вкрай вразливою, нестабільною та залежною від зовнішніх кредиторів. У той же час формат співпраці має будуватись виключно на національних інтересах нашої держави.

Також слід відмітити, що у відносинах України з міжнародними фінансовими інститутами існують проблеми, які пов'язані зі специфікою України і самих міжнародних фінансових інститутів. Україна відноситься до країн з перехідною економікою, а міжнародні фінансові організації застосовують у співпраці з Україною стандартні вимоги для співпраці з іншими країнами [13].

Україна має складність побудови відносин із зовнішніми кредиторами. Це обумовлено тим, що вона немає можливості повністю виконувати свої зобов'язання перед ними, незважаючи на те, що держава залежить від зарубіжних

фінансових потоків [14]. Водночас існуючі проблеми не повинні впливати на зміну відносин з міжнародними фінансовими інститутами в бік конфронтації. Інакше було б небезпечно порушувати фінансові та інші зобов'язання через нездатність запобігти дефолту або свідомого політичного рішення. Отже, для сучасного етапу економічного розвитку України проблеми відносин з міжнародними фінансовими інститутами є надзвичайно важливим питанням [15].

Світовий досвід доводить, що для країн, перед якими є завдання реструктуризації галузей, усього механізму власності й управління, мобілізації капітальних і кредитних ресурсів, ефективність використання додаткових фінансових можливостей є помітною підтримкою для поступального руху вперед. І тільки від ефективності спрямування коштів залежить майбутній розвиток України.

Висновки

Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями позитивно впливає на вирішення багатьох фінансово-економічних і соціальних проблем України. Співробітництво України з такими організаціями має за мету забезпечення рівноправної участі у міжнародних інтеграційних процесах через ефективне залучення і використання кредитних коштів. Це дасть змогу створити умови для сталого економічного розвитку та формування змішаної економіки.

Через співпрацю з МФО Україна має підвищити свій економічний національний рівень. Доцільно розробляти певні проекти міжнародних фінансових операцій, які будуть спрямовані на максимально ефективні ресурси, а після отримання фінансової допомоги слід здійснювати жорсткий контроль щодо її використання. Це дасть змогу здійснити структурну реформу економіки України, яка буде сприяти її інноваційному розвитку. Для забезпечення сталого розвитку державі треба фокусуватись на підвищенні конкурентоспроможності України на міжнародному ринку, реформуванні системи управління державними фінансами та державним сектором, покращенні рівня якості державних послуг та достатку громадян України.

Література

1. Куцик П. О., Ковтун О. І., Башнянин Г. І. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку: монографія. Львів: Видавництво ЛКА, 2015. 594 с.
2. Інтеграція економіки України в глобальне господарство: проблеми та перспективи / П. Куцик, О. Ковтун, Г. Башнянин, В. Шевчук. *Економіст*. 2017, № 2. С. 11—19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2017_2_5 (дата звернення: 26.11.2019).
3. Мельник Т. М. Зовнішньоекономічний сектор України: реалії та перспективи. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016, № 4. С. 38—55. URL: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2016/04/4.pdf> (дата звернення: 26.11.2019).
4. Лютік О. М., Лисак Д. С. Вплив кредитів міжнародних фінансових організацій на фінансову політику України. *Гроші, фінанси і кредит*. 2018, Вип. № 3 (65). С. 65—69.
5. Колосова В. П. Вплив міжнародних фінансових організацій на економічний розвиток країни: питання теорії. *Економіка України*. 2016, № 12. С. 61—71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2016_12_5 (дата звернення: 21.11.2019).
6. Колосова В. П. Фінансові ресурси міжнародних інституцій у системі бюджетного планування України: дис. ... докт. екон. наук: 08.00.08 / Київський національний торговельно-економічний університет. Київ, 2017. 436 с.

7. Колосова В. П., Іванова В. П. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями: сучасний стан та перспективи розширення. *Фінанси України*. 2014, № 11. С. 33—47.
8. Скоробогатова Н. С., Балева Н. М. Удосконалення механізму фінансового співробітництва між Україною та ЄС. *Економіка та держава*. 2016, № 12. С. 72—77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2016_12_18 (дата звернення: 21.11.2019).
9. Стратегія партнерства з Україною на період 2010—2016 рр. МБРР.: Інформаційно-довідкові матеріали щодо співробітництва з МФО. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/MixedList?tag=InformatsiinodovidkoviMaterialiSchodoSpivrobitnitstvaZMfo> (дата звернення: 22.11.2019).
10. Миськів Г. В. Кредити міжнародних фінансових організацій в економіці України. *Фінансовий простір*. 2015, № 2 (18). С. 48—53.
11. Україна та МВФ: яка влада найбільше позичала / Українські медійні системи. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/ukrajina-ta-mvf-yaka-vlada-naybilsh-pozichala--546264.html> (дата звернення: 26.11.2019).
12. Прокти в Україні / Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/overview> (дата звернення: 25.11.2019).
13. Денисенко М. П., Бобровник А. В. Конкурентоспроможність України на міжнародному рівні. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2017, № 12. С. 4—10. URL: https://nonproblem.net/wp-content/uploads/2019/12/2017_12_004.pdf (дата звернення: 22.11.2019).
14. Міжнародний досвід регулювання бізнесу / М. Денисенко, А. Мельник, З. Шацька, О. Будякова. *Дослідження та інновації: збірник наукових статей*. 2019. С. 55—58. URL: <http://conferencii.com/files/archive/2019-02.pdf> (дата звернення: 22.11.2019).
15. Скриль В. В., Дзеркаль А. Б. Проблемні аспекти співробітництва міжнародних фінансових організацій з Україною. *Економічний форум*. 2016. № 2. С. 93—101.